

ՀԱՅԿԱՅԻՆ

ԻՐԱՆ

ԻՐԱՆ

ԱԳԻՏ- ՎԱԳՈՆ

891.71

Ը-18

1931 ՅԵՐԵՎԱՆ

ՄԱՐԻԵՏՏԱ ՇԱՀԻՆՑԱՆ

22 JUN 2007

25 NOV 2010

891.71

2-18

ար

ԱԳԻՏ-ՎԱԳՈՆ

(ԹԱՐԳԱՐ. ԴՈՒՍԵՐԵՆԻՑ)

1004
30618

ՊԵՏԶՐԱՏ

1931

ՅԵՐԵՎԱՆ

Պետերբուրգի տպարան
Կլավ. № 6540 (P)
Հրատ. № 1689
Պատ. № 3263
Տիր. 5.000

1.

Նա յերեվաց մեզ մոտ... սպասիր, թող մի
հիշեմ... Համերգ ելինք կազմակերպում հունիսի
հինգին, կազակների հարձակման ժամանակ, և
կրկնեցինք այդ համերգը տասին՝ արդեն կար-
միրները ուրով: Դրան ավելացրեք յերկու շաբաթ
Նա... հիշա վոր՝ որն ուրին: Նա յերեվաց մեզ
մոտ հունիսի քսան յերկուսին առավոտյան ժամը
տասին, — դրան դուք կարող եք հավատացած լի-
նել ինչպես ձեր սեփական ծննդյան օրվան:

Պատմովը պահ մի ընդհատեց զրույցը բա-
ժակը լցնելու համար, վորի տակին մզած լիմոնի
կտոր եր յերեվում. ահուհետե կծելով մի խոշոր
կտոր բոքոն հաց, վորի մեջ շաղ տրված տոռուզ
շամիչները ճանձների ելին նմանում, նա, առանց
շտապելու կուլ տվեց տաք թեղը...

Ամառ եր: Պատուհաններն աշից — ձախից
բաց ելին: Պատուհանների մեջ խաղացող քամուց
տաքացած ստեպի և քաղցր առվույտի հոտ եր
բուրում: Դնացքը սլանում եր դեպի հաբավ:

— Քաղաքացի, անուհեան ինչ պատահեց:
Նիհար, շոգից և թեյից քրտնած պատմողին
շեջապատել եր հետաքրքրվողներին մի խումբ,
բաղկացած՝ գեղջուկներից, մի կարմիր բանա-
կայինից, լերկու շլապավոր կանացից ու թխա-
դնո, առևտրականի նմանող լերկաթուղայինե-
րից: Ղրանք հիացած հառել էլին իրենց հարսք-
ները պատմողի բերնին:

— Շտապելու կարիք չկա, — ծանրաբարո՝
նկատեց պատմողն անհամբեր լսողին, — պատ-
մությունը մոնպատու պես մի բան է՝ հիմարը
դու ծամում ե, իսկ խելքը գլխին մարդը պահում ե
լեզվի վրա ու կամաց — կամաց ծծում: Ահա դա
լերկվաց մեզ մոտ հունիսի քսան լերկուսին առա-
վաստան ժամը տասին:

— Քաղաքացի, մի բացատրիր տեսնենք եւ ով
լերկվաց, — հարցրեց համբերությունից դուրս լե-
կոծ գանդրահեր մի պատանի լերկաթուղային:

— Յերիտասարդ, վոր դու մի մաղաչափ համ-
բերելիք՝ ծուռը հարց չելիր տալ — վոչ թե «ով»,
տալ «ինչ»... վորսվհետև լես մի անսովոր վա-
զանի մասին եմ պատմում: Բաց նախ և առաջ,
թույլ տվեք ձեզ ասել, վոր ձեր առաջ գտնվում ե
Ռազդուխայ — Պեշուրլինի խմբից մի նշանավոր
ղերասան, վորը քսան ութ տարի շարունակ աշ-
խատում ե բեմի վրա: Իսկական ասած լես նա-

լեվ յերգիչ եմ. սակայն, պահանջի համեմատ,
ստիպված ելի պարապել և՛ ղերասանությամբ, և
ռեփիսյորությամբ, իսկ վերջին հինգ տարին քա-
ղաքական կյանքի աշխուժացման շնորհիվ, կուպ-
լետիստի դերում ելի: Պատահում եր, վոր այս
կամ այն կառավարության ձեռքի մասին յերգած
կուպլետս բերնից բերան եր տարածվում քաղա-
քում...

— Այսպես, ուրեմն, հունիսի քսան լերկուսին
հեղաշրջումից հետո, վաղ առավոտյան վազում
են մոտս մեր բակի լերեխաները և բարձրաձայն
գոչում. «քեռի, քեռի, հետեվիցդ գինվորներ են
լեկել»: Դուրս լեկա վոնց վոր կալի — տեսնեմ
շեմքին լերկու հրացանավոր կարմիր բանակա-
լիներ: «Ընկեր, — ասում են, — մեզ գիտակից
ուժեր են պետք գյուղական խավարի դեմ կըռ-
վելու համար, թուղթիկ միտինդ ենք սարքում հա-
տուկ վազոնում. մեզ պատմել են, վոր դուք լավ
կուպլետներ եք ասում, դրա համար ել լեկել ենք
գործկոմի կողմից: Թեյեվ թուղթ չունենք ձեռ-
քերիս, բայց ներկայանալը պարտադիր ե »:

Յես գգախա առա ու դուրս լեկա: Դործկոմը
գտնվում եր նախկին քաղաքային ուպրավայի
շենքում, հրապարակի վրա, քաղաքային այգու
գլխացր: Յեկա և ինչ տեսն եմ. մուսքի առաջ
անիվների վրա կանգնած ե մի ահագին վազոն՝

լծված շորս ձիով: Վագոնը կարմիր եր ներկված ճիշտ ափսեա, ինչպես առաջվա ժամանակները շրջող թատրոններն ելին ներկվում: Յերկու կողմերից փոքրիկ պատուհաններ՝ վարագուրներով իսկ պատուհանների մեջտեղը դեղին գույներով զրված զանազան ազդեցություն կոչեր ու լողունդներ: Յեվ այս բոլորը արված է մաքուր, սիրուն, վարպետորեն: Վոր կողմը նայում ես՝ ազդվում ես: Առանձնապես լավ եր հետևի կողմի նկարը — բանվորը ծանր մուրճը հին աշխարհի վրա բարձրացրած՝ կանչում եր դեպի ապագան, վորը հինգ թեվանի վարվուռն ասողի նման փայլում եր նրա վերելը: Յեվ նա ափսեա վարակիչ եր կանչում, վոր առանց վոգևորության չեր կարելի նայել: Վագոնի շորս կողմը բազմաթիվ լերելքաներ ելին հավաքվել. ով անցնում եր հրապարակից՝ և կանգնում նայում եր:

— Բարձրանում եմ սանդուղքներով գործկում և տեսնեմ առաջս ե լեռնում Փրենչը և ատրճանակը կողքին մի լերիտասարդ: Սա ներկայանում ե վորպես քարտուղար և ասում:

— Դուք մեր քաղաքի կուպլետիստ այս ինչ քաղաքացին եք...

— Այո, — պատասխանում եմ:

— Ահա թե ինչ: Դուք հանձն կառնեք մեր թուղցիկ միտինգում կուպլետներ ասել, նյութը

մենք կանխորեն ձեզ կմատնանշենք, իսկ պայմանները դուք ինքներդ նշանակեցեք: Վագոնը մեկնում ե շրջակա գյուղերը և առաջին հերթին կազակներէ Մոլշանովկա ստանիցան:

Յես մի լերկու բռպե մտածելուց հետո համաձայնեցի, կամենում ելի տուն վերադառնալ, բայց քարտուղարն ինձ կանգնեցրեց:

— Վոչ, բնկեր չեք հասնիլ: Յեթե վորևէ մեկին ձեր տնեցիներից պետք ե զգուշացնել՝ տոմս ուղարկեցեք, վորովհետեւ ժամը տասին ալստեղ պետք ե ժողովվեն միտինգին մասնակցողները և մենք պետք ե մեկնենք...

— Թե՛, — ասում եմ, չեմ խմել: — Ճանապարհին կխմացնենք: — Այս ինչ հարվածալին աճապարանք ե, ասում եմ: Նա ինձ պատմում ե, թե իրենց մոտ ամեն ինչ վաղուց պատրաստված, չափած-ձեված ե. բայց զիշերը հիվանդացել ե խմրի լերդչուհին, և վորոշվել ե քաղաքում ապրեցնելից վորևէ մեկով նրան փոխարինել: Իսկ ալստեղ նրանց մի մասին աչքանելին պատմել, վոր նրանք վերջում են իրենց հետ մնալատճառ կուպլետիստ տանել: Արդարև ինձ հետ եր մոտերքից քառորդ ֆունտ ծխախոտ գնել և սպասել վագոնի շարժվելուն: Կես ժամից իմ ուղեկիցներն սկսեցին հավաքվել: Հեռվից զիտելով՝ տեսնում եմ, վոր զրանցից շա-

տերն իրար չեն ճանաչում: Մի քանիսը ծանոթ են թեթեվակի, մյուսներն առաջին անգամ են իրար տեսնում: Առաջին մոտեցողը բարձրաձայն տղամարդ էր, հագած ուներ պարուսինի գգեստ, լայն վառաիկով, մեջքին կաշվե զոտի. դեմքով մերոնցից չեր — պարզվեց, վոր վրացի յե: Նա և մյուսը, կապույտ բլուզավոր նիհարը, կուսակցականներ ելին, մանդատ ունեին կուսկոմից: Նրանք լուռ բարեկեցին և մտան վագոն: Ինչպես յես հետագայում իմացա, կապույտ բլուզավորը մեծավորներից էր, նա գործուղվել էր մեր կողմերը գործի հետ, իսկ վրացին — տեղական աշխատավոր էր, մինչև հեղաշրջումը բանտում էր լեզել: Դրանց հետևից լեկան՝ մեքենագրունին — համակրելի արտաքինով և ջահել մի աղջիկ, հինգ յերաժիշտներ ու գործկոմի քարտուղարը: Առաջի նստարանին բազմեց հրացանավոր կազակը, ձեռքն առավ սանձափոկերը ու քշեց ձիերը: Փողոցում պատահողներն աչքերը չուած նայում էլին մեզ:

2.

Վագոնն առաջին հայացքից ընթերցարան էր հիշեցնում, մաքուր կահավորված, պատերին՝ նկարներ, քարտեզներ և պակասներ, իսկ մեջտեղը, սեզանի վրա, բազմաթիվ բրոշյուրներ

և գրքեր քսան — յերեսուն որինակ ամեն մեկից. ալտեղ կալին արկղների մեջ նաև թեթիկներ ու լրագրներ:

Ճամբա ընկնելով՝ նախաճաշեցինք ու սկսեցինք ծխել. պատուհանների վարագույրները ծածկվում էլին առագաստների պես: Յերը մենք գուրս յեկանք քաղաքից դուրս՝ պատուհաններից ներս թափանձեց ստեպի բուրմունքը: Մնառը մեր կուբանի ստեպներում լավ է. խոտը մինչև գոտիտ է հասնում, հայացքդ չի կարողանում ընդգրկել շրջապատի հսկա տարածությունը, ճանապարհը ծփող փետրախոտի ալիքների մեջ չի յերևում, աչքի չեն ընկնում մոշ մարդիկ, մոշ կենդանիներ, և ալպես մոշ թե մի կամ յերկու, ալ տասնյակ կիլոմետրներ: Ստանիցաներ չեն յերևում, իսկ մի ագարակից մինչև մյուսը ճացդ չի հասնի: Իմ ուղեկիցները ինչպես յերևում էր, վաղուց է քաղաքից դուրս չեկն յեկել: Մեր կապույտ բլուզավոր նիհար ուղեկիցը — նախեց պատուհանից, հանեց քից պենսնեն և հայացքը քցեց մեզ վրա — նրա դեմքն իսկույն ալ արտահատություն ստացավ: Մեքենագրունին լացքան էր թրվում, վոր ցանկացավ անպայման վոտաբորիկ վազել Ֆուրգունի յետեվից, իսկ վրացին վագոն մտնելու պես ոձիքը քակեց, նստեց նստարանին, վոտքը դրեց մյուսին ու սկսեց

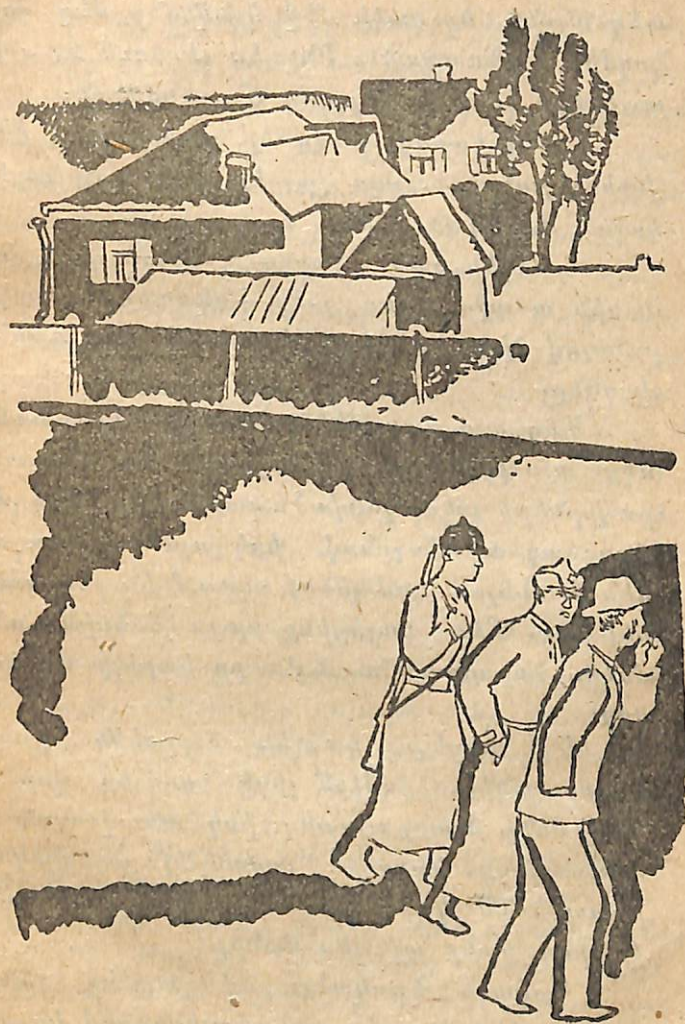
իրար հետևից մի օրինակ վրացական լեռներ լեռ-
գեր Յերածիշաները փորձում էյին նրան ձայ-
նակցել փողային գործիքներով:

Մոսակցութունը մեզ մոտ սկզբում գլուխ
չեր գալիս: Յես ու քարտուղարը համաձայնու-
թյան յեկանք կուպլեաների նյութի նկատմամբ,
յես անմիջապես զրի առա մի քանի կուպլեաներ,
կարդացի նրան և հաժանութունն ստացա...
Շոքը մեզ խաշում եր. ստեպի զաղջ բուրմուն-
քից դժվարանում ելինք շնչեր Հանեցինք ֆրենչ-
ներս, կոշիկներս... Բոլորիս գեմքը շիկացել եր:
Որիորդն ախրան եր ալրել իր մեջքն ու թևերը,
վոր նրանք ծածկվել էյին բծերով: Մենք դուրս
յեկանք մեծ ճանապարհից և կանգ առանք հան-
գըստանալու ախ հաշվով, վորպենզի լեռեկոյան
հասնենք Մոլչանովկա ստանիցան: Արևը մալր եր
մանում, լերը հեռվից լավեցին հրացանի հաճա-
խակի տրաքտրաքոցներ: Ձիերը կանգ առան.
կաղակը իջավ իր տեղից և մոտեցավ ախ պա-
տուհանին, վորից նայում եր նիհար կապուշտ
բլուզավորը:

— Կարծում եմ լավ կլինի հետ դառանք:

— Ի՞նչ ե պատահել, հրացանի ձայները
Մոլչանովկայից են լսվում:

— Այո, ել տրիշ տեղ չկա. յես ես կող-
մելը լավ եմ. ճանաչում. ստոված չանի ախ-

տեղ մնանք, ծուղակի մեջ կընկնենք, մեզ չորս կողմից կըրջապատեն: Ինչպես յերևում ե, սպիտակները հետ են վերցրել Մոլչանովկան:

— Ձի կարող պատահել, առավոտյան մենք վոչինչ չլսեցինք. այս վայրերը մինչև Տիխորեցկայան մարքված ելին:

Ամեն բան կարող ե պատահել, վորի մասին առաջուց չես լսել,—նկատեց կազակը, բռնելով ձիու սանձից, վորպեսզի յետ դարձնի վագոնը:

Մեզ այս բան մեծ տհաճությունը պատճառեց. այս ինչ հիմար զբոսընում ե. հարսանիքավորների պես պճնված գնում ենք մեզ համար ագիտ—վագոնով, իսկ արտեղ, չերբ արդեն հասնելու վրա չենք, ուզում են յետ դարձնել մեզ: Մենք նայեցինք իրար յերեսին—ամեն մեկին հալացքում նույն միտքը կարելի յեր կարդալ:

Ե՛լ լսեցե՛ք,—կանչեց կազակին վրացին պատուհանից,—լավ չի՞ լինի արդուք, վոր գիշերը մենք մնանք այստեղ, իսկ առավոտյան հետախուզենք. կարող ե պատահել սպիտակները լուսադեմին կպարպեն Մոլչանովկան ե մենք կկարողանանք ախտեղ մտնել:

Կազակը կասկածանքով շարժեց գլուխը. նա հուսալի կարմիր բանակայիններից եր, ծըն-

վել եր ալդ շըջանի փոքր ստանիցաններից մեկում: Դրանից մի քիչ առաջ նա կռվի յեր բռնվել իր հարապատ հոր հետ, վորը մորթել եր իր կրտսեր բալշեվիկ վորդուն: Նա գիտեր, վոր այս բոլոր պատ ստեղծներում, ուր հողի ամեն մի թիպն ուսումնասիրված ե անցած զորքերի կողմից, ուր փոսերում դեռ կարելի յե վիրավորներ գտնել իսկ մացառներում բանդիտներ են թագնված, —նարավոր ե հանդիպել սպիտակներին ե դա եժան չի նստիլ: Կազակը մտրակի ծայրով փորելով հողը, դժկամությամբ պատասխանեց.

— Այս տեղերի ագարակների բնակիչների պես արնախում մարդիկ չեք գտնիլ ամբողջ Կուբանում: Վա՛յ նրանց ձեռքն ընկնողներին, տեղն ու տեղը կմորթեն: Ասում են, վայ Մոլչանովկայի կանայք կարմիր բանակայիններին խեղդել են բաղնիքներում. այս տեղ կազակ չի մնացել—Վրանգելը բոլորին քշել, տարել ե իր հետ. մնացել են միայն ծերերը ու մանուկները.

— Տեսնում եք, ընկերներ, — շարունակեց իր խրխուռ ձայնով վրացին, — բացի կանանցից, վոչ վոր չի մնացել, իսկ դուք յերկյուղ եք կրում քշել Մոլչանովկա: Կանանց մենք ախպես կհամոզենք, վոր նրանք իրենց ամուսիններին ել տուն չեն թողնիլ: Արձակեցե՛ք ձիերը, մինչև լույս կապտենք. այստեղ ի դեպ, չուրի յել կու կրակի համար:

Մենք կանգնած ելինք փոքրիկ զայուրվայր ձորակի մոտ, վորը մեր կողմից մերկ եր, իսկ հակառակ կողմից ծածկված եր թփերով: Տրաքտորաքոցները դադարեցին Անհամեմատ դուրեկան եր խարուչի վառել, գիշերն անցնել որհնված ստեպում, քան վերադառնալ: Մեքենագրուհին ցատկեց վագոնից գետին և թեթև խփեց կապակի մեջքին:

— Ինչից եք չերկուղ կրում. մի տեսեք շուրջ բոլորը—համիւն անգամ չի վախենալ:

Կազակն աչնուամենախիվ դժկամությամբ և բոտ չերեուլթին բարկությամբ, արձակեց ձիերը, կապոնք դրեց նրանց վոտքերին և բաց թողեց արածելու: Աչնուհետեև նա գնաց աղբյուրը, չոփի հավաքեց և մենք, ուրախացած, սկսեցինք խարուչի վառել ձորի խորքում, վորպեսզի դա աչքի չընկնի: Վագոնը վերջալուրի ճառագայթների տակ փայլին եր տալիս, նրա վրայի լողունգներն ու պլակամները վառվում ելին կրակի պես: Հավանական ե վագոնը հովից աչքի չեր ընկնում: Այս բանը ևս դուր չեկավ մեր կարմիր բանակայինին: Նա իր նստարանի տակից հանեց մի զզգզված ճիլոպ և դրանով ծածկեց վագոնի ամենապսպղուն անկունը:

Խարուչի շուրջ մենք լավ ծանոթացանք իրար: Նման գեպքերում խոշոր նշանակութուն

ունի հարմարութիւնն ստեղծելը: Սովորաբար դա կահացի գործ է, սակայն մեր միջի միակ կինն այն ելակներից էր, վորոնք բացի իրենց աշխատանքից վոչինչ չգիտէն. նա վազվզում էր, հարցեր էր ուղղում սրտն-հրան, ծաղիկներից պտակներ էր հյուսում և զնում մեր զլխին ու ծախսում անկարգութիւնը: Գործի գլուխն ան-ջան վրացին և հինգ լերածիշաններից մեկը: Վերջինը մեզ համար աչուր յեփեց ու սուրճ պատրաստեց, և այս բոլորը նա անում էր կա-տակելով և քթի տակին մըմուսլով: Վրացին էլ էր վարպետորեն շարժվում, բայց նա կատակել չգիտէր, նրա արտաքինը վախեցնում էր՝ զեմքը խիտա էր, ծաղկահար, քիթը ծուռ լերկում էր ջարդվել ու հետո կպել էր, ձեռքերը մեծ, բոկ մեղակ, անճուսնի:

Կապույտ բլուզավորն առաջին պահ իրեն վոչինչով չարտահայտեց, նա նոր էր լիկել Մոս-կվաից մեր կողմերը: Նա ժպտալ յերկչոտ էր և խուլ, ինքը՝ վտիտ, թուլակազմ: Մեզանից վոչ վոք չգիտէր այդ մարդու վոչ ուժը, վոչ մեծութիւնը, դա մենք միքիչ հետ իմացանք: Իսկ մինչև այդ նա լուռ էր, կատակներին հա-ղիվ էր ժպտում. ուսում էր ցրված և քիչ, բա-ցասրելով, թե յերկու տարվա անդադուկից հե-տո խաւսափում է լիստատ ուտելուց: Յեթե մեր

լերիտասարդ քարաուղարի դեպի նա տածած հարգանքը չլինէր, մենք խալառ մոռացութեան կմատնելինք այդ վտիտ մարդուկին և նրա հետ միասին բոլոր տեսակի քաղաքական խնդիրները:

Յեկ այսպես նստած կրակի շուրջը՝ չելինք ուղում քնել: Վոչ վոք չէր կամենում թարմ ողլ թողնել ու ֆուրգոն խցկվել: Տրաքարաքոցի դադարելուց հետո կազակը ևս մի քիչ հանգստա-ցավ, հանեց ծխախոտի տոպրակը, գլանակ փա-թաթեց և նստեց կրակի մոտ:

— Ասացէք, ընկեր, դուք ինչպիսի ունկրն-դիրների նկատի ունեք հանդիպել Մոլչանովի-լում, — հարցրեց վրացին նիհար մարդուն. — Աչքի տաշ տոք՝ կազակները նենգ մարդիկ են, նրանց դժվար է պերճախոսութեամբ նվաճել: Նւ անք որորոցից սովոր են պերճախոսութեան:

— Ինչ վոք ճիշտ է — ճիշտ է, — մեջ մտավ կազակը, — ճառել նրանք գիտեն. կազակի ճառը տերտերի ճառից թանձր է. խոսքով դուք նրանց զլխից չէք հանի:

— Ագիտացիա մղելիս, խոսքերի վրա չպետք է հենվել, — պատասխանեց նիհարը, — պետք է ճանկես ու հրապուրես, իսկ այդ կարելի չէ գլուխ բերել ամեն անգամ նոր միջոցներով: Մարդկանց խելքի բերելու համար յերկար ու բարակ գլուխ չպետք է ցավացնես, իսկ տվալ

խալառ
26

1004
30618

դեպքում դու պետք է այնպես վարվես, վոր նրանք ցանկանան քեզ հետ գալ միանգամից, առանց լերկար ու բարակ մտածելու, և լեթե դա քեզ հաջողվել է—գործի սկիզբը դրված կարող ես համարել:

—Յես, վորպես աշխատոր, միշտ ձգտում եմ ազդել մարդկանց գիտակցության վրա,— առարկեց վրացին.— լես լերքեք աչքաթող չեմ անում հիմնական նպատակը՝ դուրս վանել խավարը գլուխներից, համոզել ակներեվ փաստերով: Ի հարկե մուժիկի հետ լես կատակներ Ծամածուլթյուններ եմ անում—մուժիկի վերաբերյալ այլ մոտեցում պետք է ցուցաբերել, քան բան վորի, սակայն նպատակը միևնույնն է— համոզել, զարթեցնել դատողությունը և այն աստիճանի բերել, վոր նա գիակցաբար լերկընտրանք կատարի:

Այդ բոլորն աշխատեա է, սակայն դա ազիտացիա չէ: Տարբեր խնդիրներն իրար հետ չպետք է շփոթել: Պրոպագանդի համար ձեր արամադրության տակ կա ժամանակ, գրականութուն Ազիտացիա մղելիս այդ միջոցներից դուք զուրկ եք—գրանց կարիքը չի ել գգացվում: Դուք աշտեղ կաշմակի պես պե՞տք է լերեվաք ու փռուք:

Զրուցի ընթացքում նիհարն ամբողջովին կենդանացավ, նրա դժմագծերը սուր արտահայ-

տություն ստացան, ձայնն ուժեղացավ: Մենք բոլորս մտածեցինք, թե նա արտասովոր հետոք պետք է լինի: Սակայն վրացին չեր ուզում դադարել. նա մի կես ժամ ել վիճեց ու գնաց քնություն: Նիար ազիտատորի ճանն իմ վրա մեծ ազդեցութուն գործեց: Յես, վորպես կուպլետիստ, հաճախ ելի շփում ունենում ամբոխի հետ և իմ նպատակն եր՝ վոգևորել ամբոխը:

Այդ մտքերով տարված ու անցյալիս մեջ ընկլված՝ շուտով լես ել գնացի քնելու: Որդորդին մենք տեղավորեցինք շիրմի հետևը, իսկ ինքներս առանց հանվելու, մեկնվեցինք նստարանների վրա: Պատուհաններից խոշոր վարվաուն աստղեր ելին լերեվում: Զորից խոնավ քամի լեր փչում: Մեր ձիերը, դուրս գալով թփուտներից, շարժվում ելին վագոնի մոտ. նրանք ջանում ելին ազատել վոտքերը կապանքներից և ցնցում գլուխները, վորից գետնի վրա ահագին սավերներ ելին թռչկոտում: Կառապանը քնելու միտք չունեի: Յավնջու մեջ փաթաթված ու հրացանը ձեռն առած, նա, ձորի լեզրին ժամանակ առ ժամանակ պապիրոս փաթաթելով՝ առաջ ու լես եր քայլում:

Յես լերկար ժամանակ կողից կող ելի շուռ գալիս, հետո թաքմ ոգն ինձ հաղթեց և լես քնեցի:

Հանկարծ, քնիս խոր ժամանակը, կարծես մեկը բռնենքով խփում ետևանջիս՝ մեկ, յերկու, յերեք, չորս... Գժվածի պես վեր թռա։ Բանից պարզվեց, վոր դա հրացանների տրաքտրաքոցներն են ականջիս հասել։ Այն ել ինչ տրաքտրաքոցներ։ Չես հասկանում վորտեղից ե, վոր կողմից։ Իմ չորս բոլորը վազվզում եյին զարթնած յերաժիշտները. նրանք վախենում եյին դուրս ցատկել վազոնից, նայել պատուհանից։

Յես, սակայն, հետ քաշեցի վարձուրը և ինչ տեսնեմ՝ պատի մոտ գնդակներից մեր ձին ծառս յեղած կանգ ած ե։ Այդ դիրքում նա անելի յեր թվում։ Ձիու յետևը, նրա բաշից բռնած, կազակը կրակում եր։ Քիչ հեռու գետնին ընկած եր մյուս ձին, վորն սպանված եր։ Իսկ չորս կողմից, աջից ձախից, ձորի միջից դեպի մեզ եյին գոռում դեպի պես ահաբեկ բրդոտ էակներ, վորոնք մթնշաղի մեջ ուրվակաների եյին նմանվում։ Նրանք անդադրում կրակում եյին։

Նրանց մի քիչ զսպում եյին մեր վիրավոր ձիու հետև թագնված կառապանի շեշտակի գնդակները։ Բայց ահա գնդակը կալավ ձիու փորին։ Ձին ծանր շնչելով՝ ցնցվեց, ամբողջ յերկարությամբ

մարդու պես ձգվեց և յերկու առաջի վոտերով ձգվեց կազակին, փռվելով նրա հետ միասին գետնին։ Յես լսեցի կազակի վոսկորների չրրկիցը։ Այնուհետև գնդակները կտրկտի պես սկըսեցին ծեծել վազոնի պատերը։ Յես դեռ ուշքի ելի չեկել, յերբ ինչ վոր մի ձեռք բռնեց ոձի քիցս և հետ քաշեց ինձ պատուհանից։

— Պառկեցեք գետնին՝ դռնեց խուպոտ ձուլնով վրացին, — լնկերներ, ով գենը ունի՝ դռան մոտ։

Պարզվեց, վոր միայն նա գենը ունի։ Վրացին հանեց գոտուց ասորճանակը և իբրև նետեց դեպի դուռը։

Յերաժիշտները սարսափած՝ կուշ եյին լեկել հատակին։ Նրանցից մեկը մտել եր նստաբանի տակը։ Սեքենագրուհին միայն մի շապկով, կտավի պես գունատ, կանգնել եր պատի մոտ ու սեղմել ականջները ձեռքերով։ Նա ձայն չեր հանում, ալ անընդհատ ինչ վոր բան եր լսվում։ Գրեթե անզգա հալալքա դարձնելով՝ սենյակում լես հանդիպեցի ևս մի գուլջ աչքերի, վորոնց անգործութունը սարսափեցրեց ինձ։ Դա նիհար բլուրավորն եր։ Նա նստել եր վազոնի անկյունում, ուր գտնվում եյին նրա պորտֆելն ու բարձը և անսովոր գործով եր զբաղված — վոտերին եր քաշում յերկարավիզ կոշիկները։ Նկատելով, վոր

յետ հայացքս նրան եմ հառել, բոլորովին հան-
գիստ ձախով նկատեց.

— Կազակն արգարացի լեր, մենք խելառ
բան բռնեցինք: Մեզ վրա հարձակվել ես պիտակ-
ների հետախուզող ջոկատը, աշխատեցեք փրկվել՝
յեթե առաջի պահին վոյշ կմնաք: Ասացեք, փոր
դուք յերաժիշտներն ու որիորդը բռնությամբ
մորիկիզացիայի եք յենթարկվել՝ միտինգին մաս-
նակցելու:

Այդ բոսլելին դուան մեջ ատրճանակից կրա-
կող վրացին ընկավ: Մեքենագրու չին հուսահատ,
հիստերիկ, արատաւոր ճիշտ արձակեց.

— Փրկեցեք, փրկեցեք մի՛ ձեռ տաք:

Դուան մոտ համազարկ տվին և մեզ ձախեր
հասան:

— Անձնատուր յեղեք:

Յերաժիշտներից մեկը վերափորվել եր.
մենք գոչեցինք.

— Անձնատուր ենք լինում: Մեր մեջ կին կա:

— Տվեք կամիսարին, — շարունակում ելին
զրաից գոռալ, — դուրս յեկեք մեկ-մեկ ձեռքերդ
վեր կամիսարը թող առաջ անցնի:

Ան ժամանակ նիհար մարդը, մի ձեռքին
պորտֆելը, մյուսին՝ գլխարկը, կարծես փոչինչ
չեր պատահել — շարժվեց դեպի դուռը, և յես լսեցի

պարզ, հատուկ, իր հանգստությամբ զարմանալի
ձայն՝

— Յես եմ կոմիսարը:

Տպավորութունն այնքան ուժեղ եր փոր
դա քարացրեց մեզ. մենք մի քանի վայրկյան
մոռացությամբ ավինք վտանգը: Ավելին՝ մենք
բոլորս, առնվազը յես, աչդ պահին մեզ կատա-
րելապես անվտանգ վիճակում զգացինք: Ահա
թե ինչ ե նշանակում հերոսութունը, և դա չի
կարելի հասկանալ առանց ապրելու:

Պահ մի լուռություն տիրեց, նիհար մարդը
կանգնած եր: Արևի առաջին ճառագայթները դի-
պել յեին մեր վազանի վերին մասին՝ կարմիր
ցուլք զցելով պորտֆելավորի քեմքին: Հանկարծ
միանգամից, կարծես անդունդի միջից, լսվեցին
տաանյակ խռպոտ ձայներ՝

— Շուն:

— Զհուգ:

— Յցին հանեք նրան: Տղերք, տվեք դրա
գլխին:

— Սատկացրեք, Յցին հանեք:

Այդ նույն վարկյանին ամբոխը հարձակվեց
մեր կոմիսարի վրա, քաշեց նրան շեմքից և ցած
զլորեց: Յես լսեցի հրամանը.

— Յես ժամանակից շուտ չսպանել: Հար-
ցաքննել և ցցին հանել:

Այնուհետև նույն բրդուտները (նրանք մեղ ալդպես ելին թվում, վորովհետև գլուխներին բարձր, բրդոտ փափախներ ունեւին,— դա կամա-վորական բանակի անվանի գնդերից մեկն էր) հարձակեցին մեզ վրա, կապկպեցին և մեկ-մեկ դուրս բաշեցին վազոնից:

Մեզ սկսեցին հարցաքններ: Այստեղ առաջ անցավ յերաժիշաներից մեկը և աղիողորմ սկըսեց հեկեկալ: Նրա տանով, մեզ մորիկիզացիայի էլին լեն թարկել մասնական սպանալիքի տակ: Քաղաքի պիճակի մասին արված հարցերին նա, առանց խղճի խալթոցի, պատասխանեց՝ թե այնտեղ խուճապ է տիրում և անհամբեր սպասում են սպիտակներին, վորպես փրկարարներ: Մի խոսքով՝ չանցավ տո սր ըոպե, և սպան նրան պապիրոսով հյուրապոսեց: Խոստովանվում եմ— ալդ բոպելին նա նաղկանք առաջացրեց մեջս, մինչդեռ ալդ մարդը փրկեց մեր կյանքը:

Մեզ ձերբակալեցին, սակայն ձեռք չտվին: Մինչդեռ մեզ հարցաքննում էին, զինվորները դուրս բաշեցին վազոնից մեր յերխասարդ բարտուղարի մարմինը: Նա սպանվել էր դեռ առաջի գնդակով, քնած ժամանակ:

Այնուհետև ուղևորեց կոմիտարի հարցաքննութանը: Ավելի շուտ դա ծաղր ու ծանակ էր, քան հարցաքննութուն: Նրա յնրեսից արյուն էր

ծորում: Վերին աստմները բերնում ջարդվել էին: Պատասխանելիս՝ նա արյուն էր թքում: Սպայի հաբցին կոմիտարը պատասխանում էր պարզ, կարճ, գրեթե ժպիտը չերեւին: Կարճատես աչքերը (ակնոցները պոկել, ջարդել էլին) նայում էին արտասույթ հալացքով: Յերևում էր, վոր նա կարճատեսության պատճառով չի ջոկում վնչ պեմքերը, վնչ ուրիշի հայացքի ուղղութիւնը: Նա նայում էր, ր առաջն ինչ վոր մաս վոր միայն իրեն տեսանելի կետի:

Տանջել,— գոռում էին զինվորները,— ի՞նչ էր մտածում:

Նիհար մարդն ուղղվեց, հոետորի պես բարձրացրեց ձեռքը և գոչեց պարզահնչուն ձայնով:

— Ընկերներ, մոտ ե ժամը, լերը դուք կը հասկանաք ձեր աքսոր: Ձեք տեսնում միթե, վոր Կարմիր բանակի ձեզ, ձեր կանանց ու ձեր յերեխաների համար ե կռվում: Մտածեցեք— ում եք դուք պնշտպանում: Մտածեցեք— ուր ե ձեզ խոստացված հողը:

— Լուր, շուն, գոչեց սպան.— ցցի հանկը գրան:

Գլուխը, ինչ բան ե ցիցը: Դա մի յերկար փայտ է— ամենահասարակ վայտ: Ահա այդ տեսակ մի մահակ խրում են մարդու հետեի անցքը: Յես տեսա թե ինչպես նրան նստեցրին ցցի

վրա: Փայտն աշնալիսի ուժով անցավ կոմիսարի ներսը, վոր նրա կտրտվող փորոտիքը ճրթճոթած: Այն ժամանակ, յերբ ցցին հանված մարդը կրծ-
կվում, ծրմովում եր, արևելքից յերևաց մեծ,
վառ արևը՝ ծվյացին թռչունները, կենդանացավ
ամբողջ ստեպը և վերևում շրացուցիչ կերպով
պսպղաց մեր ագիտ վագոնն իր բոլոր լոգունդ-
ներով և պլակատներով: Վագոնը մեր կողմն եր
դարձված իր աչն մասով, ուր ուրախ բանվորը
հրե մուրճը բարձրացրած, կանչում եր դեպի
փայլող հինգթեանի աստղը:

Ցցի վրա տանջվողը տեսավ այդ աստղն ու
ձեռները պարզեց դեպի վագոնը: Յեվ... Յնցը-
վում ես մի չե այժմ, յերբ մտաբերում եմ: Հան-
կարձ ուժեղ, վոչ մարդկային ձայնով, կարծես
նրա փորոտիքը չեր կտրտվում, սկսեց խոսել:
Դա նրա ագիտացիոն ձառն եր: Նա միայն կա-
րողացավ ասել.

— Կեցցե՛ք Բանվորա-Գյուղացիական հանրա-
պետությունը: Դուք բոլորդ կհասկանաք, դուք
բոլորդ մեզ հետ եք: Վագոնում ձեզ համար
պատրաստված ե գրա-կա-նություն: Վերցրեք
վագոնը ձեզ:

«Վագոն» բառը մի տեսակ կտրեց դանակի
պես — աշնալիսի ուժգնությամբ գուրս յեկավ նրա
կոկորդից: Տպավորությունը շմեցուցիչ եր: Զին-

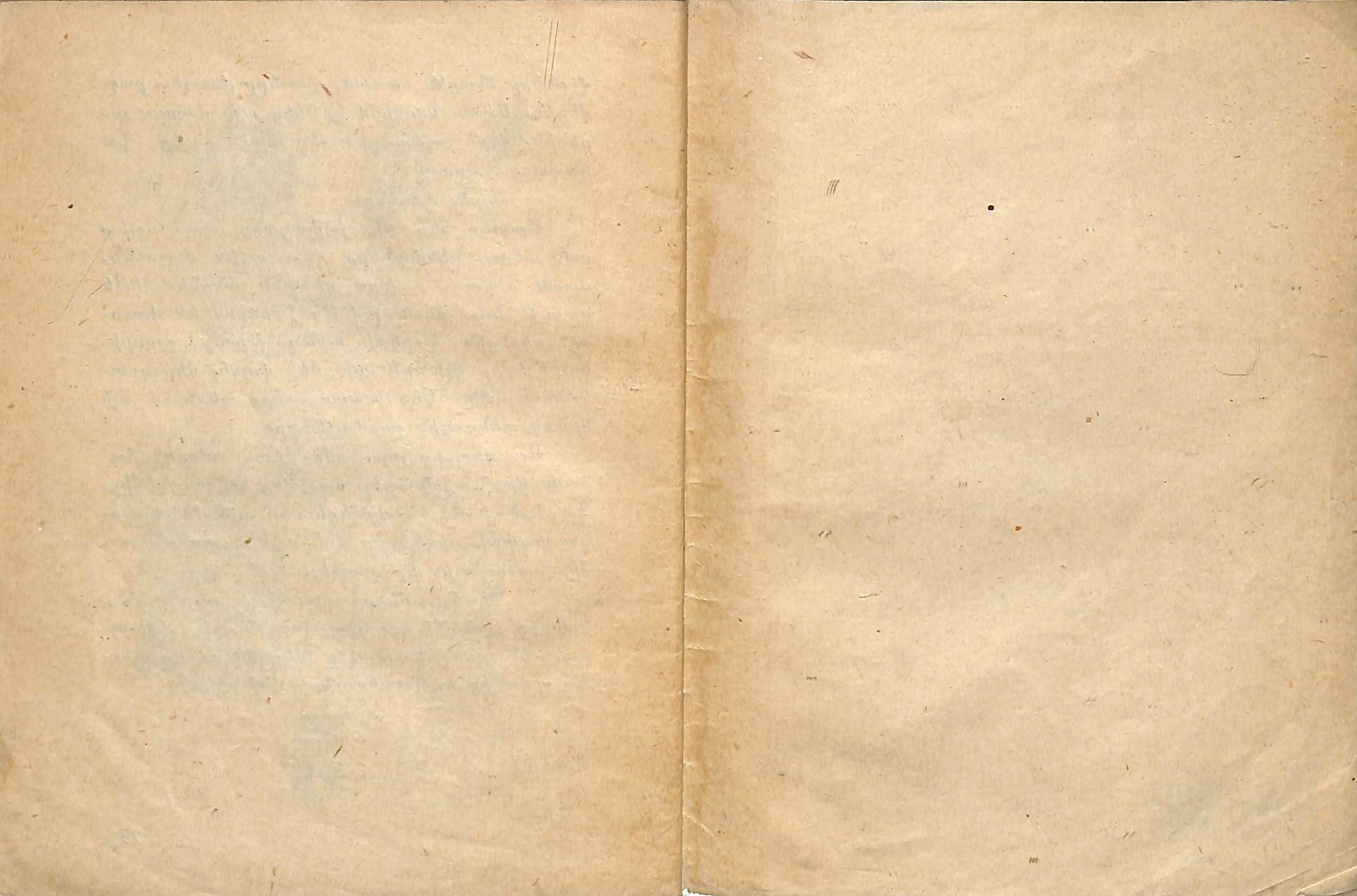
վորները մնացին սառած, շատերը լիտ-լիտ քաշ-վեցին: Սպան նզովքով կրակեց այն մարդու լերեսին, վորն ագիտացիա լեր մղում ձողից: Նա կատաղած գոռաց՝

— Այրել վագոներ:

Այլտեղ յես մի չափազանց արտասովոր բան տեսա. զինվորները վրա տվին վագոնին, մտան ներսը և, — թող գետինն անցնեմ լեթե ստում եմ, — ձեռնալով թե ջարդում են վագոնը՝ սկսեցին կարկտի արագութեամբ շորերի, կոշիկների, գլխարկների մեջ խցկել մեր զրահանութիւնը: Յես պատուհանից տեսնում էի նրանց տենդային շարժումները:

Այս դեպքից չորս ամիս հետո ամբողջ հարավը վերջնականապես մաշրվեց սպիտակներից: Դիպվածով յես հանդիպեցի մեր այն ժամանակվա փափախավորներից մեկին, նա արդեն կարմիր բանակային եր դարձել:

— Գիտես, մենք բոլորս ել անցել ենք կարմիր Բանակի կողմը, — ասաց նա ի միջի այլոց. — ես զրահանութիւնը մեր սիրտը դադեց: Են որվանից ել մտածմունքի մեջ ընկանք...

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0317808

438

962015400

12.404

М. МАРИН
АГИТ-ВАГОН
ГИБСРА 1931 ВРИД

391.71

7-18